รูปแบบการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลสำหรับคนยากจนในชุมชน จังหวัดกาฬสินธุ์

The Development Model for Supportive Welfare Systems for the Poor in Communities in Kalasin Province

[Received: August 7, 2025; Revised: October 20, 2025; Accepted: October 27, 2025]

นิตยา เคหะบาล
สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Nittaya Kahaban
Department of Innovation for Local Development,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

ธวัชชัย เคหะบาล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Tawatchai Kahaban
Assistant Professor,
Department of Political Science,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

อัครเจตน์ ชัยภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Akkarajet Chaiyaphum
Assistant Professor,
Department of Political Science,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

ยุทธพงษ์ เขื่อนแก้ว
สาขาวิชารัฐศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Yuttapong Khuenkhaew
Department of Political Science,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

อาริยา ป้องศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Ariya Pongsiri
Assistant Professor,
Department of Public Administration,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

อารยา ลาน้ำเที่ยง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Araya Lanumtiang
Assistant Professor,
Department of Communication Arts,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

จริยา อินทนิล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Jariya Inthanin
Assistant Professor,
Department of Public Administration,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

ธีรนันท์ ขันตี
สาขาวิชานิเทศศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Theeranan Khantee
Department of Communication Arts,
Faculty of Liberal Arts,
Kalasin University

อภิรดี ดอนอ่อนเบ้า
สาขาวิชาสังคมศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Apiradee Dononbao
Department of Social Studies,
Faculty of Education and Educational Innovation,
Kalasin University

สายัญ พันธ์สมบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาพืชศาสตร์
คณะเทคโนโลยีการเกษตร
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Sayan Phansomboon
Assistant Professor,
Department of Plant Science,
Faculty of Agricultural Technology,
Kalasin University

สุพจน์ ดีบุญมี
สาขาวิชาบริหารธุรกิจ
คณะบริหารศาสตร์
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Supot Deeboonmee
Department of Business Administration,
Faculty of Administrative Science,
Kalasin University

CORRESPONDING AUTHOR
Tawatchai Kahaban, Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University, Thailand. E-mail : Tawatchai.ka@ksu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบระบบสวัสดิการเกื้อกูลสำหรับคนยากจน กลุ่มเปราะบาง และผู้ด้อยโอกาสในชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนแบบหลากมิติอย่างซับซ้อน โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้แทนกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลทุกแห่ง ครัวเรือนยากจนในพื้นที่ และกองทุนนำร่องในหลายอำเภอ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม และการถอดบทเรียน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประเด็น ผลการวิจัยพบว่า กองทุนมีศักยภาพด้านการเงินและการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่เผชิญความท้าทายด้านการบริหารจัดการเงิน การขาดระบบสำรวจความต้องการอย่างเป็นระบบ และการขาดฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ ครัวเรือนเป้าหมายส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ มีภาระหนี้สินสูง และต้องการสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลและการสร้างอาชีพเป็นหลัก จากการศึกษาได้พัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูล "3P + 1S" ประกอบด้วยระบบป้องกัน ระบบคุ้มครอง ระบบส่งเสริม และระบบสนับสนุน ผลการประเมินแสดงให้เห็นว่าโมเดลมีประสิทธิภาพสูงในการให้บริการครัวเรือนเป้าหมาย สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นและสร้างความเข้มแข็งชุมชนอย่างยั่งยืน โมเดลนี้สามารถประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน โดยคำนึงถึงทุนทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นฐานการพัฒนา

คำสำคัญ: สวัสดิการเกื้อกูล; กองทุนสวัสดิการชุมชน; ความยากจนแบบหลากมิติ; ทุนทางสังคม; การพัฒนาชุมชน

Abstract

This research aims to study and develop a complementary welfare system model for the poor, vulnerable, and disadvantaged in communities in Kalasin province, an area with complex multidimensional poverty issues. The study uses a mixed-methods research approach within a participatory action research framework. The sample includes representatives from community welfare funds in every subdistrict, poor households in the area, and pilot funds in several districts. Data was collected with questionnaires, focus group discussions, and lessons learned. The data was analyzed using descriptive statistics and thematic content analysis. The research findings indicate that the funds have financial potential and community participation but face challenges in financial management, the lack of a systematic needs assessment system, and the absence of an effective database. Most target households have low incomes, high debt burdens, and primarily need welfare for healthcare and job creation. Based on the study, the "3P + 1S" complementary welfare model was developed, comprising prevention, protection, promotion, and support systems. Evaluation results show that the model is highly effective in serving target households, increasing income, and building sustainable community resilience. This model can be applied in other areas with similar contexts, considering local social and cultural capital as the basis for development.

Keywords: Social welfare; community welfare funds; multidimensional poverty; social capital; community development

บทนำ

ความยากจนเป็นปัญหาที่ซับซ้อนซึ่งประกอบด้วยหลายมิติ ได้แก่ การขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต โอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและทรัพยากร รวมถึงการขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการเข้าถึงข้อมูลความรู้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) สอดคล้องกับแนวคิดของความยากจนแบบหลากมิติ (Multidimensional Poverty) ซึ่งองค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน โดยมองว่าความยากจนไม่ได้จำกัดแค่รายได้ แต่รวมถึงสุขภาพ การศึกษา และมาตรฐานการครองชีพ (UNDP, 2024; UNICEF Thailand, 2024)

ในประเทศไทย จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่เผชิญปัญหาความยากจนแบบหลากมิติอย่างรุนแรงและซับซ้อน มีประชากรใต้เส้นความยากจน 14.03% ซึ่งเป็นอันดับ 4 ของประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ลักษณะของปัญหามีความหลากหลายและเกี่ยวเนื่องกันในหลายมิติ ด้านเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมพึ่งพาฝนเป็นหลัก ทำให้มีรายได้ไม่แน่นอนและขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ ประกอบกับปัญหาหนี้สินครัวเรือนที่สูง ส่วนใหญ่เป็นหนี้นอกระบบและหนี้จากการลงทุนด้านการเกษตรที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ทำให้ครัวเรือนยากจนตกอยู่ในวังวนของความยากจนที่ยากจะหลุดพ้น ด้านสังคม โครงสร้างประชากรกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว มีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ประกอบกับมีผู้พิการและผู้ป่วยเรื้อรังจำนวนมาก ส่งผลให้ครัวเรือนจำนวนมากมีภาระผู้พึ่งพิงสูงและขาดศักยภาพในการหารายได้ การเข้าถึงบริการสาธารณสุขและการศึกษายังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล ขณะที่ที่อยู่อาศัยของครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ทรุดโทรมและขาดสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

การเลือกจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นพื้นที่ศึกษามีเหตุผลสำคัญหลายประการ ประการแรก จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นตัวแทนของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีปัญหาความยากจนแบบหลากมิติอย่างชัดเจน การศึกษาในพื้นที่นี้จะให้ความรู้ความเข้าใจที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้ ประการที่สอง จังหวัดมีกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลครบทั้ง 124 แห่ง กระจายอยู่ใน 18 อำเภอ ที่มีความหลากหลายทั้งในด้านขนาด รูปแบบการดำเนินงาน และระดับความเข้มแข็ง ทำให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบการทำงานของกองทุนที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีกองทุนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสหัสขันธ์ ที่สามารถเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนากองทุนอื่นๆ ได้ ประการที่สาม จังหวัดกาฬสินธุ์มีความเข้มแข็งในเรื่องของทุนทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีที่เอื้อต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญในการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูล และประการสุดท้าย มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์มีความพร้อมและมีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีความเข้าใจบริบทพื้นที่เป็นอย่างดีและสามารถเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนงานวิจัยสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

การแก้ไขความยากจนระดับชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง โดยใช้แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งถูกนิยามโดย Coleman (1988) ว่าเป็นทรัพยากรที่ฝังอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขณะที่ Putnam (2000) เน้นที่ผลประโยชน์ร่วม (collective benefits) ที่เกิดจากบรรทัดฐานแห่งความไว้วางใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลักฐานเชิงประจักษ์จากการศึกษาระหว่างประเทศสนับสนุนบทบาทของทุนทางสังคมในการบรรเทาความยากจนแบบหลากมิติ เช่น การศึกษาในบังกลาเทศ (Islam, M. S., & Alam, K., 2018) จีน (Wang et al., 2022) และเวียดนาม (Nguyen et al., 2021) ซึ่งพบความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญระหว่างทุนทางสังคมกับความยากจนแบบหลากมิติ โดย Wang et al. (2022) ชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมสามารถลดความน่าจะเป็นของความยากจนแบบหลากมิติในครัวเรือนชนบทของจีนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในประเทศไทย กองทุนสวัสดิการชุมชนถูกพัฒนาขึ้นเป็นกลไกสำคัญในการสร้างเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมระดับรากหญ้า โดยยึดหลัก "เกื้อกูล" ปัจจุบันมีกองทุนกว่า 5,991 กองทุน สมาชิกจำนวน 6,939,227 คน กระจายอยู่ 77 จังหวัด เงินกองทุนสวัสดิการของชุมชน (สะสม) จำนวน 22,228,162,607.60 บาท เงินกองทุนสวัสดิการชุมชน (คงเหลือ) จำนวน 7,315,258,097 บาท สามารถดูแล ช่วยเหลือสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนและผู้เปราะบางทางสังคมในแต่ละพื้นที่ได้จำนวน 5,787,199 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 3 ธันวาคม พ. ศ. 2567) (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2567) งานศึกษาในไทยยังแสดงให้เห็นว่าทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (นุทิศ เอี่ยมใส, 2555) อย่างไรก็ตาม แม้ประชาชนในชนบทจะเข้าร่วมองค์กรและเครือข่ายสมัครใจมากขึ้น แต่ยังมีความท้าทายในการพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงาน และการศึกษาในช่วงวิกฤต COVID-19 แสดงให้เห็นว่าทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นของชุมชนไทย (Samrith et al., 2023)

แม้มีการศึกษาบทบาททุนทางสังคมและกองทุนสวัสดิการชุมชนในต่างประเทศแพร่หลาย แต่การพัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูลที่ตอบสนองปัญหาความยากจนแบบหลากมิติในไทยยังจำกัด งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นเพียงเชิงพรรณนาหรือกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ ทำให้ขาดกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมและประยุกต์ใช้ได้ การขาดแนวทาง "Precision Poverty Alleviation" ที่มุ่งเน้นการระบุกลุ่มเป้าหมายและออกแบบการช่วยเหลือเฉพาะเจาะจง รวมถึงการขาดการบูรณาการทุนทางสังคมที่หลากหลาย ล้วนเป็นช่องว่างสำคัญที่ต้องศึกษาและพัฒนาอย่างเร่งด่วน

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาและพัฒนารูปแบบระบบสวัสดิการเกื้อกูลในจังหวัดกาฬสินธุ์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยคาดว่าจะได้องค์ความรู้ที่สำคัญหลายประการเพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์อย่างเป็นระบบและยั่งยืน พร้อมทั้งเป็นต้นแบบในการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาและพัฒนาโมเดลระบอบสวัสดิการเกื้อกูลให้กับคนจน กลุ่มเปราะบาง และคนด้อยโอกาสในชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์

กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการเกื้อกูลชุมชน สวัสดิการเกื้อกูลเป็นแนวคิดที่เน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนโดยอาศัยพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558) การจัดสวัสดิการด้วยคนในชุมชนเพื่อคนในท้องถิ่นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเน้นการสร้างระบบที่ยั่งยืนและตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของคนในชุมชน

2. ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชน ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึงการเชื่อมโยงของบุคคลเป็นเครือข่ายทางสังคมบนพื้นฐานความเชื่อถือ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีมาตรฐานในการทำงานร่วมกัน (OECD, 2001; Putnam, 2000) การศึกษาของนุทิศ เอี่ยมใส (2555) และ Dufhues et al. (2018) ในประเทศไทยพบว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และประสิทธิภาพของภาครัฐ

3. การจัดการความยากจนแบบหลากมิติและแนวทาง Precision Poverty Alleviationแนวคิดและแนวทางหลัก ความยากจนแบบหลากมิติครอบคลุมการขาดรายได้ การ เข้าถึงบริการ การศึกษา สุขภาพ และการมีส่วนร่วมทางสังคม (UNICEF Thailand, 2024; UNDP, 2024) แนวทาง Precision Poverty Alleviation ที่ริเริ่มโดยจีนมีหลักการ 3 ประการ คือ (1) การระบุกลุ่มเป้าหมายอย่างแม่นยำ (2) การออกแบบมาตรการช่วยเหลือเฉพาะเจาะจง และ (3) การติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ (Zhang et al., 2025) การวิจัยของ Wang et al. (2022) และ Xiao et al. (2022) พบว่าแนวทางนี้ประสบความสำเร็จเมื่อบูรณาการกับทุนทางสังคม **การเชื่อมโยงกับทฤษฎีสวัสดิการสังคม** แนวทาง Precision Poverty Alleviation เชื่อมโยงกับทฤษฎีสวัสดิการสังคมสำคัญ 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีสวัสดิการแบบสถาบัน สะท้อนการมองสวัสดิการเป็นสิทธิของประชาชนทุกคนผ่านระบบข้อมูลที่ครอบคลุมและเกณฑ์วัดที่โปร่งใส ทฤษฎีความเป็นธรรมทางสังคมสอดคล้องกับหลักความแตกต่างของ Rawls ที่เน้นการมุ่งทรัพยากรไปยังผู้ด้อยโอกาสที่สุด ทฤษฎีการเสริมสร้างพลัง เน้นการพัฒนาทักษะและสร้างโอกาสมากกว่าการให้ความช่วยเหลือแบบพึ่งพา ทฤษฎีระบบนิเวศ มองความยากจนในเชิงระบบ คำนึงถึงปัจจัยหลายระดับจากบุคคลถึงนโยบาย **กรอบแนวคิดการบูรณาการสำหรับบริบทไทย** สำหรับบริบทไทย การบูรณาการแนวทาง Precision Poverty Alleviation กับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น (เช่น ประเพณี "ฮีต 12 คอง 14" ความผูกพันวัด-ชุมชน) มีความสำคัญอย่างยิ่ง

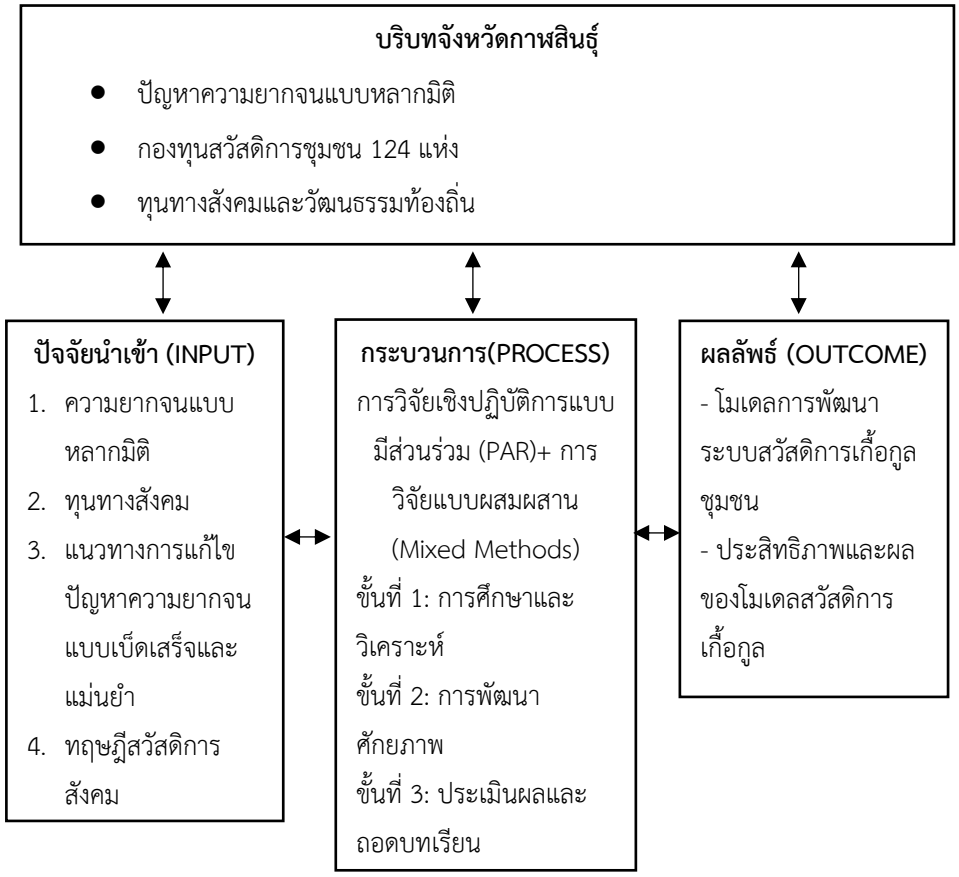
ผู้วิจัยเสนอกรอบแนวคิดการบูรณาการ 3 มิติ คือ (1) มิติการระบุและการแทรกแซงอย่างแม่นยำ (2) มิติทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และ (3) มิติการสร้างความยั่งยืน กรอบแนวคิดนี้จะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูลที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของไทย

สรุปการบูรณาการแนวทาง Precision Poverty Alleviation กับทุนทางสังคมและทฤษฎีสวัสดิการสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลที่มีประสิทธิภาพ การเชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติการคำนึงถึงบริบทท้องถิ่น และการมุ่งเน้นความยั่งยืนจะช่วยให้การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบหลากมิติประสบความสำเร็จในระยะยาว จากการทบทวนวรรณกรรม พบช่องว่างวิจัยที่สำคัญ 5 ประการ คือ (1) ขาดการศึกษาในบริบทชนบททั่วไปที่มีความหลากหลาย (2) ขาดการศึกษากลไกการทำงานและรูปแบบการแทรกแซง (3) ขาดการบูรณาการมิติต่างๆ ของความยากจนอย่างครอบคลุม (4) ขาดการเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับระบบสวัสดิการชุมชน และ (5) แนวคิด Precision Poverty Alleviation ยังไม่ได้รับการประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นอย่างจริงจัง

ตารางที่ 1 สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำแนกตามประเทศและบริบท

ประเทศ/ผู้วิจัย	บริบท	ผลลัพธ์สำคัญ	ข้อจำกัด
บังกลาเทศ Islam & Alam (2018)	ครัวเรือนชนบท ความยากจนแบบ หลากมิติ	ทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ เชิงลบกับความยากจน การเข้าร่วมกลุ่มชุมชนช่วย ลดความยากจน	ข้อมูลภาคตัด ขวาง ขาดการศึกษากลไก
จีน Wang et al. (2022)	ครัวเรือนชนบท นโยบาย Precision Poverty Alleviation	ทุนทางสังคมลดความน่าจะ เป็นของความยากจนอย่างมี นัยสำคัญการเข้าถึงข้อมูลและ เครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญ	บริบทเฉพาะของจีน ขาดการเปรียบเทียบ
จีน Xiao et al. (2022)	ความยากจนกับ สุขภาพ บทบาทของทุน ทางสังคม	ความยากจนแบบหลากมิติ ส่งผลต่อสุขภาพ ทุนทางสังคมเป็นตัวกลางลด ผลกระทบ	เน้นมิติสุขภาพ ขาดการบูรณาการ
เวียดนาม Nguyen et al. (2021)	กลุ่มชาติพันธุ์ใน ชนบทการวิเคราะห์ หลายระดับ	ทุนทางสังคมช่วยบรรเทา ความยากจนปัจจัยชุมชนมี อิทธิพลต่อครัวเรือน	เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ขาดกลไกแทรกแซง

ประเทศ/ผู้วิจัย	บริบท	ผลลัพธ์สำคัญ	ข้อจำกัด
ประเทศไทย Dufhues et al. (2018)	การบริหารภาครัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชน	ทุนทางสังคมส่งเสริมการมีส่วนร่วมส่งผลต่อประสิทธิภาพภาครัฐ	ไม่เน้นความยากจนโดยตรง
ประเทศไทย Samrith et al. (2023)	วิกฤต COVID-19 ความยืดหยุ่นของชุมชน	ทุนทางสังคมช่วยรับมือวิกฤติ เครือข่ายท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญ	เฉพาะช่วงวิกฤติ ขาดการติดตาม

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
ที่มา : ผู้วิจัยและคณะ (2568)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลสำหรับคนยากจนในจังหวัดกาฬสินธุ์ การวิจัยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และได้รับอนุมัติจริยธรรมจากมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ หมายเลข HS-KSU 038/2567 การดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนหลัก

ขั้นที่ 1 คือ การศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการสร้างระบบสวัสดิการ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่ม ได้แก่ ผู้แทนกองทุนสวัสดิการชุมชนจำนวน 124 คน จาก 124 แห่งใน 18 อำเภอ ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจากประธานหรือกรรมการที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 2 ปี และครัวเรือนยากจน 248 ครัวเรือน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีโควตาแห่งละ 2 ครัวเรือนแล้วสุ่มอย่างง่ายจากบัญชีที่จดทะเบียนไว้ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามศักยภาพกองทุน 29 ข้อ และแบบสอบถามความต้องการครัวเรือน 24 ข้อ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00 และทดสอบความเชื่อมั่นได้ค่า Cronbach's Alpha อยู่ที่ 0.89 และ 0.91 ตามลำดับ นอกจากนี้ใช้แนวทางสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการกองทุนตำบลสหัสขันธ์ 15 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีบทบาทหลากหลายและสามารถแสดงความคิดเห็นได้ดี การเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วงมิถุนายน-สิงหาคม 2567 โดยผู้วิจัยและทีมที่ผ่านการอบรม ได้รับแบบสอบถามกลับครบ 100%

ขั้นที่ 2 คือการพัฒนาศักยภาพกองทุนระดับพื้นที่ ใน 7 อำเภอ จำนวน 14 แห่ง ซึ่งคัดเลือกจากกองทุนที่มีความพร้อมและศักยภาพเป็นพื้นที่ต้นแบบ กิจกรรมประกอบด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการ 2 วันต่อแห่งในช่วงกันยายน-ตุลาคม 2567 ครอบคลุมเนื้อหาแนวคิดสวัสดิการเกื้อกูล การวิเคราะห์ศักยภาพด้วย SWOT และ Asset-Based Community Development รวมถึงการจัดทำแผนปฏิบัติการ จากนั้นติดตามสนับสนุนการดำเนินงานในช่วงพฤศจิกายน 2567-มีนาคม 2568 โดยลงพื้นที่เดือนละ 1-2 ครั้ง

ขั้นที่ 3 คือ การประเมินผลและถอดบทเรียน โดยเก็บข้อมูลจากคณะกรรมการทั้ง 14 แห่งและผู้แทนหน่วยงาน 30 คน ซึ่งคัดเลือกจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการและการแก้ไขความยากจน ใช้กรอบ CIPP Model ในการประเมินผล รวบรวมข้อมูลจากแบบบันทึกผลลัพธ์เชิงปริมาณและการจัดเวทีถอดบทเรียนในช่วงมีนาคม-เมษายน 2568

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวทาง Convergent Parallel Design โดยวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองประเภทแยกกันแล้วบูรณาการในขั้นตีความ ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วย SPSS ใช้สถิติพรรณนาทั้งความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์ตามประเด็นผ่านกระบวนการถอดเทป ทำความเข้าใจข้อมูล กำหนดหน่วยวิเคราะห์และ Coding จัดหมวดหมู่ และระบุธีมสำคัญ พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วย Triangulation และ Member Checking การบูรณาการข้อมูลใช้กลยุทธ์ 5 ประการ คือ การเปรียบเทียบยืนยันผล การอธิบายขยายความ การเติมเต็มซึ่งกันและกัน การสร้างความเข้าใจครอบคลุม และการใช้กรอบ CIPP เป็นโครงสร้าง ผลการบูรณาการนำเสนอในรูป Joint Display

และ Meta-inferences เพื่อพัฒนาโมเดลที่มีฐานหลักฐานเชิงประจักษ์ การประเมินคุณภาพครอบคลุมความตรงและความเที่ยงของข้อมูลเชิงปริมาณผ่าน Content Validity และ Cronbach's Alpha ความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพผ่าน Credibility, Transferability, Dependability และ Confirmability รวมถึงความสมเหตุสมผลของการบูรณาการ ข้อจำกัดของการวิจัยประกอบด้วยสี่ประการ ได้แก่ ขอบเขตพื้นที่จำกัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีบริบทเฉพาะ ระยะเวลาติดตามที่อาจไม่เพียงพอต่อการประเมินผลกระทบระยะยาว การวัดผลกระทบบางอย่างที่ยากต่อการวัดเชิงปริมาณ และปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ซึ่งอาจส่งผลต่อผลลัพธ์

ผลการวิจัย

1.ศึกษาระบอบสวัสดิการเกื้อกูลให้กับคนจน กลุ่มเปราะบาง และคนด้อยโอกาสในชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย ศักยภาพกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล จังหวัดกาฬสินธุ์ ความต้องการและความเปราะบางของครัวเรือนเป้าหมาย และ ถอดบทเรียนจากกองทุนสวัสดิการต้นแบบ กรณีศึกษาตำบลสหัสขันธ์ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ศักยภาพ อุปสรรคความท้าทายและความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของกองทุนสวัสดิการชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล 124 แห่ง ครอบคลุม 18 อำเภอ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 59.68% อายุเฉลี่ย 50.89 ปี (26-73 ปี) การศึกษาระดับปริญญาตรี 43.55% รองลงมามัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช 24.19% ตำแหน่งประธาน 29.52% เลขานุการ 21.90%

1.1.1 ศักยภาพของกองทุน มี 4 ด้าน ได้แก่ **1) ด้านการเงิน** แหล่งทุนหลักคือเงินสมทบสมาชิก 100% และสนับสนุนจาก ภาครัฐและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 88.70% ที่พบในสัดส่วนลดลงได้แก่ เงินบริจาค 25.80% ผลกำไรจากการลงทุน 9.67% เงินสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 7.25% กองทุนส่วนใหญ่มีเงินทุน 1-5 ล้านบาท (40.3%) รองลงมา 100,001-500,000 บาท (30.6%) **2)ด้านการบริหารจัดการ** โครงสร้างองค์กรมีความแตกต่างกันมาก จำนวนสมาชิก 122-5,520 คน (ส่วนต่างถึง 45 เท่า) คณะกรรมการเฉลี่ย 24 คน สมาชิกเฉลี่ย 1,697 คน ดำเนินงานเฉลี่ย 12.78 ปี วาระกรรมการ 3 ปี ประชุมทุก 3 เดือน (34.68%) ทุกเดือน (25.80%) และปีละครั้ง (20.97%) มีการจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน 91.94% **3)ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก** เป็นจุดแข็งสำคัญ โดยตั้งคณะทำงานจากตัวแทนชุมชน 100% ประชุมประชาคม 87.10% ทำแบบสำรวจ 12.09% **4)ด้านการจัดสวัสดิการ** มีความหลากหลายครอบคลุมความต้องการพื้นฐาน สวัสดิการที่ทุกกองทุนมี คือ เงินช่วยเหลืองานศพและยามเจ็บป่วย 100% เงินรับขวัญเด็กแรกเกิด 85.48% ทุนการศึกษา 70.16% กองทุน 64.52% ไม่ให้บริการผู้ไม่ใช่สมาชิก ส่วน 35.48% ให้สวัสดิการผู้พิการและคนยากจน 28% ผู้สูงอายุ 21% กองทุน 56.45% มีการสำรวจความต้องการสมาชิก แต่ 43.55% ยังไม่มีการสำรวจอย่างเป็นระบบ เป็นช่องว่างสำคัญ ปัจจัยสำคัญในการ

ออกแบบสวัสดิการ คือ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (3.97 คะแนน) ความเสี่ยงครัวเรือน (3.75คะแนน) รูปแบบอาชีพ (3.41คะแนน)

1.1.2 อุปสรรคและความท้าทาย มี 5 ด้าน ได้แก่ **1) ด้านบริหารจัดการเงิน** เป็นความท้าทายหลักที่สุด การบริหารจัดการเงิน 60.48% และการระดมทุน 45.16% กองทุนต้องการเครื่องมือวางแผนทางการเงินและระบบบัญชีที่โปร่งใสมีประสิทธิภาพ **2)ด้านความยั่งยืน** การสร้างความยั่งยืน 52.41% สร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน 46.77% การมีส่วนร่วมของสมาชิก 45.96% เชื่อมโยงกับการจัดสวัสดิการที่ตอบสนองความต้องการและการดึงดูดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง **3)ด้านความเสี่ยงครัวเรือนในชุมชน** เป็นปัจจัยภายนอกส่งผลต่อความสำเร็จ แสดงความเปราะบางมิติเศรษฐกิจเป็นหลัก ความเสี่ยงรายได้ 90.32% หนี้สิน 84.67% สุขภาพ 74.19% สะท้อนวงจรความยากจนที่รายได้ไม่แน่นอนนำไปสู่การก่อหนี้และส่งผลกระทบสุขภาพ **4)ด้านศักยภาพบุคลากร** การออกแบบสวัสดิการที่ตอบโจทย์ 32.25% แต่จริงกองทุนหลายแห่งขาดการสำรวจความต้องการอย่างเป็นระบบ 43.55% การติดตามและประเมินผล 17.74% แสดงขาดความตระหนักในความสำคัญของการประเมินผล **5) ด้านการปรับรูปแบบสวัสดิการ** ไม่มีการปรับเปลี่ยน 52.42% มีการปรับเปลี่ยน 47.58% (กรณีเสียชีวิต สุขภาพ โควิด ภัยพิบัติ) ไม่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ 68.55% มีการนำมาใช้ 31.45% (ด้านวัฒนธรรม เช่น ถนนสายบุญ งานบุญประเพณี หัตถกรรมสร้างอาชีพ)

1.1.3 ความต้องการพัฒนาศักยภาพ คือ พัฒนาระบบฐานข้อมูล 83.06% (สำคัญที่สุด ช่วยวางแผนและติดตามผลมีประสิทธิภาพ) อบรมทักษะบริหารจัดการและสร้างผู้นำรุ่นใหม่ 61.29% (เพิ่มศักยภาพตอบสนองความต้องการชุมชน) ขยายเครือข่ายความร่วมมือ 55.64% (เสริมสร้างความแข็งแกร่งและแลกเปลี่ยนเรียนรู้) พัฒนารูปแบบสวัสดิการใหม่ 29.83% (สร้างนวัตกรรม) ระดมทุนจากแหล่งใหม่ 21.77% (ลดการพึ่งพิงและสร้างความยั่งยืนระยะยาว)

1.2 ความต้องการและความเปราะบางของครัวเรือนเป้าหมาย การศึกษาครั้งนี้ได้เจาะลึกถึงสภาพความเป็นอยู่และความต้องการของครัวเรือนยากจนและเปราะบาง 248 ครัวเรือนใน 124 ตำบล ซึ่งให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับความท้าทายที่พวกเขาเผชิญอยู่ เมื่อพิจารณาลักษณะประชากรศาสตร์ของกลุ่มเป้าหมาย พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงถึงร้อยละ 56.38 และมีอายุอยู่ในช่วง 41-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 49.60 ซึ่งเป็นวัยผู้ใหญ่ที่มีภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัว ระดับการศึกษาของกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จบเพียงระดับประถมศึกษาถึงร้อยละ 46.37 และมีสถานะเป็นหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 61.29 ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 3.75 คน ซึ่งไม่ใหญ่มากนัก แต่เมื่อพิจารณาโครงสร้างอายุของสมาชิกในครัวเรือน พบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่วัยกลางอายุ 40-59 ปี ถึงร้อยละ 33.48 และผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 23.54 ที่น่าสนใจคือลักษณะพิเศษของสมาชิกครัวเรือนที่พบมากที่สุดคือผู้ว่างงานถึงร้อยละ 41.46 รองลงมาคือผู้พิการร้อยละ 18.47 และผู้ป่วยเรื้อรังร้อยละ 12.89

สภาพทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพของครัวเรือนเหล่านี้สะท้อนถึงความยากลำบากในหลายมิติ อาชีพหลักของพวกเขาคือเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 43.95 ซึ่งมักจะมีรายได้ไม่แน่นอนและขึ้นอยู่กับสภาพ

อากาศ รองลงมาคือการรับจ้างทั่วไปร้อยละ 27.42 ที่มักจะเป็นงานไม่สม่ำเสมอ และมีครัวเรือนที่ว่างงานถึงร้อยละ 14.11 สภาพรายได้ที่เป็นจริงยิ่งทำให้เห็นถึงความยากลำบาก โดยครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือนถึงร้อยละ 50.00 และอีกร้อยละ 26.21 มีรายได้ระหว่าง 5,001-10,000 บาท รวมแล้วคือมีถึงร้อยละ 76.21 ของครัวเรือนที่มีรายได้ไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน ซึ่งแทบจะไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ปัญหาหนี้สินเป็นอีกหนึ่งภาระหนักที่ครัวเรือนเหล่านี้ต้องแบกรับ โดยมีครัวเรือนที่มีหนี้สินถึงร้อยละ 85.48 ด้วยหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่สูงถึงประมาณ 286,041 บาท ซึ่งเปรียบเทียบกับรายได้แล้วถือว่าเป็นภาระที่หนักมาก แหล่งเงินกู้หลักคือกองทุนหมู่บ้านร้อยละ 41.95 และธนาคารของรัฐร้อยละ 32.21 ในด้านการออม สถานการณ์ยิ่งน่าเป็นห่วงเมื่อพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมเลยถึงร้อยละ 62.95 ซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางทางการเงินที่สูงมาก เมื่อพิจารณาถึงความต้องการด้านสวัสดิการ พบว่าการรักษาพยาบาลเป็นความต้องการสูงสุดคิดเป็นร้อยละ 43.85 ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาสุขภาพและการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่จำกัด รองลงมาคือความต้องการด้านที่อยู่อาศัยและการประกอบอาชีพที่มีสัดส่วนเท่ากันคือร้อยละ 38.08 และการดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการร้อยละ 18.08 ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างประชากรในครัวเรือนที่มีสมาชิกกลุ่มเปราะบางจำนวนมาก อุปสรรคสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวเหล่านี้คือภาระหนี้สินอันหนักหนาถึงร้อยละ 87.18 ซึ่งเป็นปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อทุกมิติของการดำรงชีวิต รองลงมาคือการขาดที่ดินทำกินร้อยละ 10.26 และการขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพร้อยละ 2.56 ขณะที่ความต้องการในการพัฒนาชุมชนเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต ครัวเรือนเป้าหมายให้ความสำคัญกับการสร้างอาชีพและรายได้มากที่สุดถึงร้อยละ 70.77 ตามด้วยการส่งเสริมการศึกษาและฝึกอบรมอาชีพร้อยละ 27.82

1.3 ถอดบทเรียนจากกองทุนสวัสดิการต้นแบบ กรณีศึกษาตำบลสหัสขันธ์ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลสหัสขันธ์เป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่นซึ่งให้บทเรียนสำคัญในการพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลที่มีประสิทธิภาพ ตำบลแห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมที่ครอบคลุม 54 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 6,754 คนใน 1,902 ครัวเรือนกระจายตัวใน 13 หมู่บ้าน แม้ว่าจะมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์จากเขื่อนลำปาวและลำห้วย 4 สาย แต่ยังคงประสบปัญหาความยากจนแบบหลากมิติที่ครอบคลุมครัวเรือนปัญหา 151 ครัวเรือน เส้นทางการพัฒนาของกองทุนแห่งนี้เริ่มต้นจากนโยบายรัฐบาลในปี 2553 ด้วยสมาชิกเพียง 190 คน แต่ด้วยการออกแบบระบบการทำงานที่เหมาะสมและการตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 3,000 คน การเติบโตนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลมาจากการดำเนินงานที่มีแนวทางชัดเจนและการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง จุดแข็งแรกของกองทุนสหัสขันธ์คือการประสานทุนในชุมชนอย่างมีระบบ ซึ่งครอบคลุมการบูรณาการทุนทางสังคมที่หลากหลาย ทั้งทุนมนุษย์จากอาสาสมัครพัฒนาสังคมและเครือข่ายสตรี ทุนทางสังคมจากความสัมพันธ์ระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน ทุนทางการเงินที่มีมากกว่า 538 ล้านบาท และทุนธรรมชาติผ่านการอนุรักษ์ป่าชุมชนและการพัฒนาธนาคารน้ำใต้ดิน การประสานทุนเหล่านี้ไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาในระยะสั้น แต่ยังสร้างฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

นวัตกรรมการบริหารจัดการเป็นอีกหนึ่งจุดแข็งสำคัญ กองทุนได้พัฒนาระบบการทำงานที่เน้น "Precision Poverty Alleviation" โดยใช้ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีในการคัดกรองกลุ่มเป้าหมายอย่างแม่นยำ มีการบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่ง รวมถึงการพัฒนาระบบบัญชีสู่ระบบดิจิทัลที่เพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การออกแบบความช่วยเหลือที่เฉพาะเจาะจงตามลักษณะปัญหาของแต่ละครัวเรือนทำให้การแก้ปัญหาตรงจุดและมีประสิทธิภาพสูง การเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือเป็นปัจจัยที่ทำให้กองทุนประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างทุกภาคส่วนไม่เพียงในระดับพื้นที่ แต่ยังขยายไปสู่ระดับนโยบายผ่านการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา ซึ่งช่วยยกระดับการทำงานให้มีความเป็นวิชาการและสามารถขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นๆ ได้ โครงการ "ร้อยดวงใจ ไทสหัสขันธ์ วัดช่วยบ้าน บ้านช่วยวัด ท้องถิ่นช่วยหนุน" เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการเชื่อมโยงพลังทางสังคมเข้าด้วยกัน จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นในช่วงวิกฤตโควิด-19 เมื่อกองทุนสามารถตอบสนองความต้องการของคนอพยพกลับบ้านและผู้ได้รับผลกระทบได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เหตุการณ์นี้ไม่เพียงทำให้จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่ยังสร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับจากชุมชน การริเริ่ม "ถนนสายบุญ" ภายใต้การนำของพระครูและผู้บริหารท้องถิ่นได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการรวมพลังชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลทั้ง 124 แห่ง และครัวเรือนเป้าหมาย 248 ครัวเรือน เผยให้เห็นภาพที่ชัดเจนของปัญหาความยากจนแบบหลากมิติและความท้าทายในการจัดสวัสดิการเกื้อกูล ผลการศึกษาสามารถสังเคราะห์ออกเป็นสามมิติหลักที่เชื่อมโยงกัน ความขัดแย้งระหว่างศักยภาพกับประสิทธิผล แม้กองทุนมีฐานทรัพยากรที่แข็งแกร่ง โดยกองทุนส่วนใหญ่มีเงินทุน 1-5 ล้านบาท (40.3%) มีแหล่งทุนหลากหลายจากเงินสมทบสมาชิก (100%) และภาครัฐ (88.70%) รวมถึงจัดสวัสดิการครอบคลุมเงินช่วยเหลืองานศพและยามเจ็บป่วย (100%) แต่ยังพบช่องว่างสำคัญ ได้แก่ 64.52% ไม่ให้บริการผู้ที่ไม่ใช่สมาชิก 43.55% ไม่มีการสำรวจความต้องการอย่างเป็นระบบ และ 52.42% ไม่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบสวัสดิการ ความท้าทายหลักคือ การบริหารจัดการเงิน (60.48%) การสร้างความยั่งยืน (52.41%) และการขาดระบบฐานข้อมูล (83.06% ต้องการพัฒนา) ส่งผลให้ศักยภาพที่มีอยู่ไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มประสิทธิภาพ นอกจากนี้กองทุนยังขาดทักษะการออกแบบสวัสดิการที่ตอบโจทย์ (32.25%) และการติดตามประเมินผล (17.74%)

วงจรความยากจนแบบหลากมิติ ครัวเรือนเป้าหมายติดอยู่ในวงจรความยากจนที่ปัจจัยต่างๆ เสริมกำลังซึ่งกันและกัน ได้แก่ ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ 76.21% มีรายได้ไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (43.95%) และรับจ้าง (27.82%) ที่มีรายได้ไม่แน่นอน นำไปสู่ภาระหนี้สินหนัก โดย 85.48% มีหนี้เฉลี่ย 286,041 บาท และ 62.95% ไม่มีเงินออม ความเปราะบางทางสุขภาพและสังคม ครัวเรือนมีสมาชิกกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ ผู้ว่างงาน (41.46%) ผู้พิการ (18.47%) และผู้ป่วยเรื้อรัง (12.89%) ทำให้ขีดความสามารถในการสร้างรายได้ลดลง ความต้องการที่แท้จริงของครัวเรือนคือ การรักษาพยาบาล (43.85%) การสร้างอาชีพและรายได้ (70.77%) ที่อยู่อาศัย (38.08%) และการส่งเสริมการศึกษาฝึกอบรม

(27.82%) แต่กองทุนเน้นเฉพาะสวัสดิการเชิงตอบสนองเมื่อเกิดวิกฤต สะท้อนถึงความไม่สอดคล้องระหว่างอุปทานและอุปสงค์ของสวัสดิการ

บทเรียนจากความสำเร็จกรณีตำบลสหัสขันธ์ กองทุนสหัสขันธ์เติบโตจากสมาชิก 190 คนเป็นกว่า 3,000 คน ด้วยสามหลักการสำคัญ คือ (1) การบูรณาการทุนชุมชน ทั้งทุนมนุษย์ สังคม การเงิน (538 ล้านบาท) และธรรมชาติอย่างเป็นระบบ (2) การใช้เทคโนโลยีและข้อมูล ตามแนวคิด "Precision Poverty Alleviation" เพื่อคัดกรองและออกแบบความช่วยเหลือที่แม่นยำ และ (3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ที่เข้มแข็งระหว่างทุกภาคส่วนจุดเปลี่ยนสำคัญเกิดในช่วงโควิด-19 เมื่อกองทุนตอบสนองความต้องการได้อย่างรวดเร็ว สร้างความเชื่อมั่นและการยอมรับจากชุมชน

สรุปจากปัญหาสู่โอกาสในการพัฒนาผลการศึกษาชี้ให้เห็นสามกลุ่มปัญหาหลัก (1) ความไม่สอดคล้องระหว่างศักยภาพและผลลัพธ์ จากการขาดระบบข้อมูล เครื่องมือบริหารจัดการ และทักษะที่เหมาะสม (2) ช่องว่างระหว่างรูปแบบสวัสดิการกับความต้องการ กองทุนเน้นการช่วยเหลือเมื่อเกิดวิกฤต แต่ครัวเรือนต้องการการพัฒนาศักยภาพและสร้างอาชีพ (3) วงจรความยากจนที่เชื่อมโยงกัน ระหว่างรายได้ หนี้สิน และสุขภาพ บทเรียนจากสหัสขันธ์ชี้ให้เห็นว่า ระบบสวัสดิการเกื้อกูลที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องครอบคลุมทั้งมิติป้องกัน คุ้มครอง และส่งเสริม พร้อมระบบสนับสนุนที่เข้มแข็ง เพื่อตอบสนองความซับซ้อนของปัญหา ผลการศึกษานี้จึงเป็นรากฐานในการพัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูลที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

2.พัฒนาโมเดลระบอบสวัสดิการเกื้อกูลให้กับคนจน กลุ่มเปราะบาง และคนด้อยโอกาสในชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย การพัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูล และ ผลลัพธ์ของการดำเนินงาน

2.1 การพัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูล "3P + 1S" จากบทเรียนและผลการศึกษาข้างต้น ได้นำไปสู่การพัฒนาโมเดลสวัสดิการเกื้อกูลที่มีความครอบคลุมและเป็นระบบ โดยยึดหลักปรัชญา "สวัสดิการเกื้อกูลแบบมีส่วนร่วม" ในรูปแบบ "3P + 1S" ซึ่งเป็นการบูรณาการความคิดจากประสบการณ์ภาคสนามกับแนวคิดทางทฤษฎี กระบวนการพัฒนาโมเดลแบบมีส่วนร่วม คือ การพัฒนาโมเดลดำเนินการผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย ประกอบด้วย ภาควิชาการจากมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ที่ให้องค์ความรู้ทางวิชาการ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลต้นแบบ เช่น ตำบลนาโก สหัสขันธ์ และนาจำปา ที่นำเสนอประสบการณ์การทำงานในพื้นที่จริง หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ วิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรปลอดภัยบ้านดงสวางและกลุ่มนาสานกรีน และผู้นำชุมชนที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างภาคส่วน แนวคิดและหลักการพื้นฐาน ระบบสวัสดิการเกื้อกูลชุมชนเกิดขึ้นจากความจำเป็นพื้นฐานในวงจรชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการเกิด แก่ เจ็บ และตาย โดยมีแนวคิดหลักในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนเดียวกัน มุ่งเน้นให้คนจน คนด้อยโอกาส และกลุ่มเปราะบางเข้าถึงสวัสดิการได้อย่างทั่วถึง ผ่านการรวมกลุ่มและบริหารจัดการโดยชุมชนเอง การใช้ข้อมูล

เป็นฐานในการพัฒนาผ่านฐานข้อมูล PPP Connect Thai QM และ TP map ช่วยให้สามารถระบุกลุ่มเป้าหมายและวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างแม่นยำ มีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานโดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วม 5 ชั้น ครอบคลุมความต้องการด้านอาชีพ ที่อยู่อาศัย สุขภาพ การเข้าถึงข้อมูลภาครัฐ และการศึกษา

โมเดล "3P + 1S" ประกอบด้วย 4 ระบบหลักที่เชื่อมโยงและส่งเสริมซึ่งกันและกัน คือ

ระบบที่ 1 ระบบป้องกัน (Prevention) มุ่งเน้นการป้องกันความเสี่ยงก่อนเกิดปัญหา ผ่านกลไกต่างๆ เช่น กองทุนออมวันละบาท ระบบประกันสุขภาพชุมชน การพัฒนาทักษะอาชีพและการฝึกอบรม กองทุนข้าวหรือธนาคารข้าวที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านอาหาร กองทุนขยะหรือสิ่งแวดล้อมที่ช่วยแก้ปัญหาขยะและสร้างรายได้จากการรีไซเคิล และกองทุนผ้าอ้อมสำหรับผู้ป่วยติดเตียงในสังคมสูงวัย ระบบนี้เป็นการลงทุนในอนาคตเพื่อสร้างความมั่นคงและลดความเสี่ยง

ระบบที่ 2 ระบบคุ้มครอง (Protection) ให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาหรือวิกฤต โดยการศึกษาพบว่าเงินช่วยเหลือยามเจ็บป่วยและงานศพมีการดำเนินการครอบคลุมทุกกองทุน เงินรับขวัญเด็กแรกเกิด ทุนการศึกษา การช่วยค่าเดินทางไปรักษาพยาบาล การซ่อมแซมที่อยู่อาศัย และการมอบถุงยังชีพ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมถนนสายบุญที่ไม่เพียงช่วยระดมทุน แต่ยังสร้างพื้นที่ให้ชุมชนมาพบปะและร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ระบบนี้เป็นเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมที่สำคัญในการลดผลกระทบจากวิกฤต

ระบบที่ 3 ระบบส่งเสริม (Promotion) มุ่งเน้นการส่งเสริมศักยภาพและการพัฒนาในระยะยาว ผ่านการพัฒนาอาชีพ การฝึกอบรม การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ การให้เงินทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำ และการสร้างตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ เช่น ยาดมสมุนไพร ไม้กวาดจากขวดพลาสติก ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม และผลผลิตทางการเกษตร การยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชนและสหกรณ์บ้านมั่นคง แม้ว่าจะมีสัดส่วนการดำเนินการที่ต่ำกว่าระบบอื่น แต่มีความสำคัญสูงในการสร้างความยั่งยืนและการพึ่งพาตนเอง

ระบบที่ 4 ระบบสนับสนุน (Support) สนับสนุนการดำเนินงานผ่านเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชน การพัฒนาระบบข้อมูลร่วมที่เชื่อมโยงระหว่างกองทุน การจัดประชุมวางแผนร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ การพัฒนาระบบจัดการทุนสวัสดิการที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ และการนำผลวิจัยไปใช้ในการพัฒนา ระบบนี้เป็นแกนหนักที่ทำให้ทั้งสามระบบแรกทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำโมเดลไปปฏิบัติในพื้นที่ โมเดลนี้ได้รับการทดลองนำไปใช้ใน 14 กองทุนนำร่องใน 7 อำเภอของจังหวัดกาฬสินธุ์ ครอบคลุมความหลากหลายของรูปแบบกองทุนตามบริบทพื้นที่ เช่น กองทุนวัฒนธรรมที่นำทุนทางวัฒนธรรมอย่างการทำธุงและถนนสายบุญมาเป็นกลไกระดมทุน กองทุนขยะรีไซเคิลที่แปลงปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นโอกาสสร้างรายได้ กองทุนพัฒนาอาชีพเฉพาะทาง และกองบุญช่วยเหลือผู้ยากลำบากที่จัดสวัสดิการแบบครอบคลุม โมเดลนี้สะท้อนบทเรียนความสำเร็จจากกองทุนสหัสขันธ์ที่เติบโตจากสมาชิก 190 คนเป็นกว่า 3,000 คน ด้วยการบูรณาการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลตามแนวคิด

"Precision Poverty Alleviation" และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะประสบการณ์ในช่วงวิกฤตโควิด-19 ที่กองทุนตอบสนองความต้องการได้อย่างรวดเร็วและสร้างความเชื่อมั่นจากชุมชน โมเดล "3P + 1S" นี้จึงเป็นผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ บทเรียนภาคปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อสร้างระบบสวัสดิการที่ครอบคลุมทั้งมิติป้องกัน คุ้มครอง ส่งเสริม และสนับสนุน ที่สามารถตอบสนองความซับซ้อนของปัญหาความยากจนแบบหลากมิติอย่างเป็นระบบ

แผนภาพที่ 2 โมเดลสวัสดิการเกื้อกูล "3P + 1S"
ที่มา : ผู้วิจัยและคณะ (2568)

2.2 ผลลัพธ์ของการดำเนินงาน การประเมินผลตามกรอบ CIPP Model แสดงให้เห็นว่าระบบสวัสดิการเกื้อกูลมีประสิทธิภาพสูงทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในด้านการครอบคลุมและการเข้าถึง กองทุนสวัสดิการทั้ง 14 แห่งสามารถให้ความช่วยเหลือแก่ครัวเรือนเป้าหมายกว่า 367 ครัวเรือน โดยมีสมาชิกกองทุนรวมกว่า 3,635 คนกระจายใน 41 ชุมชน ในแง่ของการลงทุนและผลตอบแทนทางการเงิน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพ เช่น เงินกองทุนรวม 424,384 บาท สามารถสร้างเงินช่วยเหลือโดยตรงได้มากกว่า 571,460 บาท นอกจากนี้ยังมีการลงทุนในการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยมูลค่า 596,000 บาทสำหรับ 18 หลัง และการสงเคราะห์ศพ 392,460 บาทสำหรับ 44 ราย การสร้างงานและรายได้เป็นอีกหนึ่งผลสำเร็จที่สำคัญ มีผู้ได้รับการพัฒนาอาชีพกว่า 180 คน สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นรวมกว่า 100,000 บาทต่อปี ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นมีความหลากหลายกว่า 15 ประเภท ครอบคลุมตั้งแต่สมุนไพร หัตถกรรม จนถึงผลิตภัณฑ์เกษตร

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นมิติที่สำคัญอีกด้านหนึ่ง โดยสามารถลดขยะได้ 12-18 ตันต่อปี ครอบคลุมพื้นที่ 8 ชุมชน 17 หมู่บ้าน และสร้างผลิตภัณฑ์จากการรีไซเคิลที่หลากหลาย เช่น ไม้กวาดจากขวดพลาสติกและผลิตภัณฑ์หัตถกรรมต่างๆ ผลลัพธ์เชิงคุณภาพแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งในหลายมิติ เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนผ่านเครือข่ายความร่วมมือหลายภาคส่วนที่เข้มแข็ง ความสามัคคีและการดูแลซึ่ง

กันและกันในชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การพึ่งพาตนเองและความยั่งยืนปรากฏผ่านการที่กลุ่มเป้าหมายมีทักษะอาชีพและความรู้ใหม่ สามารถสร้างรายได้และลดการพึ่งพาจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมเกิดขึ้นในรูปแบบของจิตสำนึกในการคัดแยกขยะและดูแลสิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุรู้สึกมีคุณค่าและมีบทบาทในสังคม และเกิดวัฒนธรรมการแบ่งปันและเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อพิจารณาประสิทธิภาพการดำเนินงานโดยรวม พบว่ากองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพสูงในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบหลากมิติ พร้อมทั้งสร้างความยั่งยืนผ่านการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนและการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษากองทุนสวัสดิการชุมชน 124 แห่ง พบฐานทรัพยากรแข็งแกร่ง (40.3% มีเงิน 1-5 ล้านบาท) มีแหล่งทุนหลากหลาย จัดสวัสดิการครอบคลุม และมีส่วนร่วมของชุมชนเข้มแข็ง (87.10% จัดประชุมประชาคม) อย่างไรก็ตาม พบช่องว่างสำคัญ คือ การบริหารเงินไม่มีประสิทธิภาพ (60.48%) ขาดระบบสำรวจความต้องการ (43.55%) และขาดฐานข้อมูล (83.06%) กองทุน 64.52% ไม่ให้บริการผู้ไม่ใช่สมาชิก การศึกษาครัวเรือน 248 ครัวเรือน เผยวงจรความยากจนแบบหลากมิติ โดย 76.21% มีรายได้ไม่เกิน 10,000 บาท/เดือน นำไปสู่ภาระหนี้สิน (85.48% มีหนี้เฉลี่ย 286,041 บาท และ 62.95% ไม่มีเงินออม) ครัวเรือนมีสมาชิกเปราะบาง คือ ผู้ว่างงาน (41.46%) ผู้พิการ (18.47%) และผู้ป่วยเรื้อรัง (12.89%) ความต้องการหลักคือการรักษาพยาบาล (43.85%) การสร้างอาชีพ (70.77%) และที่อยู่อาศัย (38.08%) จากการสังเคราะห์ข้อมูลพัฒนาโมเดล "3P + 1S" ประกอบด้วย (1) ระบบป้องกัน (2) ระบบคุ้มครอง (3) ระบบส่งเสริม และ (4) ระบบสนับสนุน ผลการทดลองใน 14 กองทุน แสดงประสิทธิภาพสูง ให้บริการ 367 ครัวเรือน มีสมาชิก 3,635 คน สร้างเงินช่วยเหลือ 571,460 บาท พัฒนาอาชีพ 180 คน สร้างรายได้เพิ่ม 100,000 บาท/ปี พร้อมเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนและการพึ่งพาตนเอง

ประสิทธิภาพของโมเดลและการประยุกต์ใช้ โมเดล "3P + 1S" มีประสิทธิภาพสูง สอดคล้องทฤษฎีทุนทางสังคมของ Coleman (1988) และ Putnam (2000) ที่ทุนทางสังคมสร้างผลประโยชน์ร่วมและผลคูณต่อการพัฒนา เหตุผลคือ (1) การบูรณาการ 4 ระบบครอบคลุมทั้งวงจรแก้ไขความยากจน สะท้อนแนวคิด Precision Poverty Alleviation (Zhang et al., 2025) (2) สอดคล้อง Wang et al. (2022) และ Islam & Alam (2018) ที่พบความสัมพันธ์เชิงลบระหว่างทุนทางสังคมกับความยากจน (3) โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมได้คะแนนสูงสุด (3.97) สะท้อนทุนทางวัฒนธรรม เช่น "ฮีต 12 คอง 14" และความผูกพันวัด-ชุมชน (นุทิศ เอี่ยมใส, 2555) การประยุกต์ใช้ต้องคำนึงถึง (1) ทุนทางสังคมพื้นฐาน (2) องค์กรชุมชนที่พร้อม (3) บริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) การสนับสนุนจากภาครัฐ และ (5) ระบบข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โมเดลเหมาะกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และชุมชนเมือง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ กรณีกองทุนสหัสขันธ์บูรณาการทุน 4 ประเภท คือ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนการเงิน (538 ล้านบาท) และทุนธรรมชาติ สอดคล้อง Asset-Based Community Development การเชื่อมโยง "ร้อยดวงใจ ไทสหัสขันธ์" เป็นตัวอย่าง bonding และ bridging social capital (Putnam, 2000) การผสมผสานทุนสังคมดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่สร้าง hybrid model ที่มีประสิทธิภาพ จุดเปลี่ยนคือช่วง COVID-19 ทำให้สมาชิกเพิ่มจาก 190 เป็น 3,000 คน (Samrith et al., 2023) ความท้าทายและแนวทางแก้ไข ความท้าทายหลัก คือ (1) ขาดการสำรวจความต้องการ (43.55%) เนื่องจากขาดความรู้และเครื่องมือ (2) ต้องการพัฒนาฐานข้อมูล (83.06%) (3) การบริหารเงิน (60.48%) ต้องพัฒนาระบบบัญชีและใช้เทคโนโลยีเพิ่มความโปร่งใส (4) กองทุน 64.52% ไม่ให้บริการผู้ไม่ใช่สมาชิก ควรพัฒนา "สมาชิกสองระดับ" สำหรับคนรุ่นใหม่ ควรสร้างความเชื่อมโยงผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล นัยสำคัญ การวิจัยนี้มีนัยสำคัญทางทฤษฎีในหลายประการ ประการแรก การวิจัยแสดงให้เห็นว่าแนวคิด Precision Poverty Alleviation สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทที่แตกต่างจากจีน โดยเฉพาะเมื่อบูรณาการกับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น การค้นพบนี้ขยายขอบเขตการประยุกต์ใช้ทฤษฎีให้กว้างขวางขึ้น และเสนอกรอบแนวคิดใหม่สำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนในประเทศกำลังพัฒนาที่มีรากฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ประการที่สอง การวิจัยเสริมทฤษฎีทุนทางสังคมด้วยการแสดงให้เห็นว่า "การผสมผสานระหว่างทุนทางสังคมแบบดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่" สามารถสร้างผลคูณ (synergy effect) ที่สูงกว่าการใช้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เป็นเพราะทุนทางสังคมสร้างความไว้วางใจและการมีส่วนร่วม ขณะที่เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส การค้นพบนี้เสนอมิติใหม่ของทฤษฎีทุนทางสังคมในยุคดิจิทัล ประการที่สาม การวิจัยเสนอกรอบแนวคิดการบูรณาการ 3 มิติ (การระบุและการแทรกแซงอย่างแม่นยำ + ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม + การสร้างความยั่งยืน) ที่อธิบายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปัจจัยต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบหลากมิติ กรอบแนวคิดนี้เป็นการบูรณาการทฤษฎีหลายสายงาน (ทฤษฎีสวัสดิการสังคม ทฤษฎีทุนทางสังคม แนวคิด Precision Poverty Alleviation และทฤษฎีการพัฒนาชุมชน) เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ประการที่สี่ การวิจัยแสดงให้เห็นว่าโมเดล "3P + 1S" สะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากแนวคิด "welfare" (สวัสดิการแบบให้เปล่า) ไปสู่ "well-being" (ความเป็นอยู่ที่ดี) โดยเน้นการสร้างศักยภาพและโอกาสมากกว่าการแจกจ่าย การเปลี่ยนแปลงนี้สอดคล้องกับแนวคิด "capability approach" ของ Amartya Sen และเสนอแนวทางใหม่ในการออกแบบระบบสวัสดิการที่เน้นการพัฒนาขีดความสามารถของผู้ได้รับบริการ

ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ในระดับชุมชน ควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลบูรณาการที่เข้าใจง่าย เข้าถึงได้ และลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ควบคู่กับการสร้างกลไกพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่และการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อความ

ยั่งยืน รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการกองทุนด้านการบริหารจัดการและการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส

1.2 ในระดับท้องถิ่น ควรสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ดี ประกอบกับการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ รวมทั้งการพัฒนากลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร

1.3 ในระดับชาติ ต้องพัฒนานโยบายให้กองทุนสวัสดิการชุมชนมีสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจนเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำเนินงาน ควบคู่กับการบูรณาการระบบสวัสดิการชุมชนเข้ากับระบบสวัสดิการแห่งชาติเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและการเข้าถึงบริการ นอกจากนี้ต้องสร้างกลไกการติดตามและประเมินผลระดับประเทศเพื่อให้มีข้อมูลสำหรับการปรับปรุงและพัฒนานโยบายที่เหมาะสม

2.ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบโมเดลสวัสดิการในบริบทที่หลากหลาย ศึกษาประสิทธิภาพของโมเดลสวัสดิการเกื้อกูลในพื้นที่เมือง ชายแดน และพื้นที่หลากหลายชาติพันธุ์ เพื่อเข้าใจการปรับตัวและปัจจัยสำเร็จในแต่ละสภาพแวดล้อม

2.2 การพัฒนาเครื่องมือประเมินผลกระทบ พัฒนาเครื่องมือวัดผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจของกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ เพื่อการประเมินประสิทธิภาพที่แม่นยำ

2.3 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในระบบสวัสดิการชุมชน นำ Big Data, AI และ GIS มาใช้ในการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ลดข้อผิดพลาด และสร้างระบบติดตามที่เป็นระบบ

2.4 การวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายพิเศษ ศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง เพื่อออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะและสร้างการเข้าถึงที่เท่าเทียม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการเกื้อกูลและยกระดับระบบส่งต่อความช่วยเหลือเพื่อสร้างโอกาสทางสังคม ให้กับครัวเรือนยากจนและกลุ่มเปราะบางอย่างยั่งยืนโดยความร่วมมือของเครือข่ายการพัฒนาเชิงพื้นที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ภายใต้โครงการวิจัยหลัก การพัฒนายุทธศาสตร์ขจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคมด้วยกลไกความร่วมมือ ในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ สนับสนุนโดยกองทุนส่งเสริม ววน. และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

เอกสารอ้างอิง

นุทิศ เอี่ยมใส. (2555). ทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2565*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2567). *คู่มือการบริหารโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2558). *การจัดสวัสดิการด้วยคนในชุมชน เพื่อคนในท้องถิ่น*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

Carroll, T. F. (2001). *Social capital, local capacity building and poverty reduction. Social Development Papers No. 3*. Office of Environmental and Social Development, Asian Development Bank.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94(Supplement), S95-S120.

De Silva, M. J., Harpham, T., Tuan, T., Bartolini, R., Penny, M. E., & Huttly, S. R. (2014). Social capital and health in the least developed countries: A critical review of the literature and implications for a future research agenda. *Social Science & Medicine*, 102, 107-118.

Dufhues, T., Buchenrieder, G., Munkung, N., & Tran Quoc, T. (2018). Social capital, citizen participation in public administration, and public sector performance in Thailand. *World Development*, 109, 236-248. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.007

Islam, M. S., & Alam, K. (2018). Does social capital reduce poverty? A cross-sectional study of rural household in Bangladesh. *International Journal of Social Economics*, 45(11), 1515-1532. https://doi.org/10.1108/IJSE-07-2017-0295

Nguyen, T. V., Tran, N. P., Nguyen, H. Q., & Nguyen, C. V. (2021). Multidimensional poverty and the role of social capital in poverty alleviation among ethnic groups in rural Vietnam:

A multilevel analysis. *Social Indicators Research*, 156(2-3), 691-715. https://doi.org/10.1007/s11205-021-02747-y

OECD. (2001). The Well-being of Nations: *The Role of Human and Social Capital*. OECD Publishing.

Pradhan, K. C., Mukherjee, S., Barik, D., Sarkar, A., Dk, S., & Balls, P. (2020). Evaluating poverty alleviation strategies in a developing country. *PLOS ONE*, 15(1), e0227176. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227176

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.

Samrith, B., Nilnoppakun, A., & Boonyabancha, S. (2023). Role of social capital in response to and recovery from the first wave of COVID-19 in Thailand: a qualitative study. *BMJ Open*, 13(1), e067223. doi: 10.1136/bmjopen-2022-067223

UNDP (United Nations Development Programme). (2024). *2024 Global Multidimensional Poverty Index (MPI): Poverty amid conflict*. New York.

UNICEF Thailand. (2024). *Measuring poverty in Thailand: An assessment of the monetary and multidimensional poverty measures*. UNICEF Thailand.

Wang, J., Xiao, H., & Liu, X. (2022). The Impact of Social Capital on Multidimensional Poverty of Rural Households in China. *International Journal of Environmental* Research and Public Health, 20(1), 217. https://doi.org/10.3390/ijerph20010217

World Bank. (2001). *Social Capital and Poverty*. Social Capital Initiative Working Paper No. 22. The World Bank.

Xiao, H., Liang, X., Chen, C., & Xie, F. (2022). The Impact of Multidimensional Poverty on Rural Households' Health: From a Perspective of Social Capital and Family Care. International *Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(21), 14590. https://doi.org/10.3390/ijerph192114590

Zhang, Y., Zhou, X., & Lei, W. (2025). A systematic review of significant research on poverty alleviation by social organizations: comparing distinctive approaches in China and the world. *Cogent Social Sciences*, 11(1), 2484468. https://doi.org/10.1080/23311886.2025.2484468